

résztől közvetlenül DNy-ra. A leginkább figyelemre méltó temetkezés a feltárt felület DK-i részén emelkedő, vörös homokos altalajú domb közepén háton, nyújtott testhelyzetben eltemetett, igen magas termetű (190 cm feletti) férfi sírja volt, feje alatt egy csiszolt csont nyílhegygyel, a fej környékén 8 db kőpengével. Ennek kapcsán felmerül a lehetőség, hogy egy az elhordott kurgánba temetkező népeiséggel egykorú, keleti kapcsolatokat mutató temetkezéstről lehet szó.

Noha a lelőhelynek a legmagasabb fekvésű, minden valószínűség szerint központi részét valóban elpusztították az 1980-as években végzett homokkitermeléssel, az igen nagy területen megmaradt szélső részein Hódmezővásárhely határának eddig ismert legnagyobb felületű korai újkőkori, késő rézkori és késő bronzkori településrészletét tártuk fel, kiemelten gazdag leletanyaggal.

TÓTH KATALIN

223. Hódmezővásárhely, Kingéc (KÖH 55457, 72363)

(Csongrád megye) U, R, B, LT, Sza, A, Á

A Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ 2009. április 29. és szeptember 15. között régészeti felügyeletet végzett a létesítendő célkitermelőhely I. és II. blokk területén (01745/9, 01745/20–21, 01752/9, 01762/33, 01762/35, 01771/2, 24–27, 34, 01754/11–12, 16, 18–19, 1756/7–10, 12–13 hrsz.).

A célkitermelőhely a Hódmezővásárhelyről Maroslelére vezető betonúttól kb. 1 km-re Ny-ra, és az ószegedi úttól kb. 1,5 km-re K-re, az egykori Pogány-eret (Mátyáshalmi-csatorna) kísérő, ÉK–DNy irányú dombvonulaton, 31,7 hektáron terül el. A bánya területén 4 régészeti lelőhelyet tartunk nyilván: Hódmezővásárhely 209. (késő bronzkor, Árpád-kor), 210. (neolit, késő bronzkor, római kor, népvándorlás kor, Árpád-kor), 211. (neolit, rézkor, késő bronzkor) és 212. (őskor, Árpád-kor). A teljes bányaterületre vonatkozóan 2009-ben Reményi László (Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat) készített örökségvédelmi hatástanulmányt. Terepbejárása során a bányaterület ÉK-i és D-i részének kivételével a teljes területen gyűjtött kerámiaanyagot.

Az I. blokk ÉK-i részén (01771/34 hrsz.) humuszos közben június 5-én őskori kerámia töredékek, valamint egy őskori gödör foltja került elő. Az objektum kb. 700 m-es sugarában nem volt ismert régészeti lelőhely, ill. az érintett terület a KÖSZ által készített örökségvédelmi hatástanulmányban sem szerepelt régészeti érdekű területként. A humuszos munkálatokat leállítottuk, a beruházó úgy nyilatkozott, hogy az érintett területen a továbbiakban földmunkát nem végez, a területet geodéziai felmérést követően lezárja és nem végezteti el a régészeti feltárást. Június 6-án elvégeztük a szükséges leletmentést, melynek során egy késő neolit (tiszai kultúra) gödröt tártunk fel. Az objektum környékét és a korábban lehumuszos területet újból átvizsgálva további objektumfoltokat, újabb régészeti jelenségre utaló

nyomokat nem találtunk. A lelőhely két, egymástól kb. 300 m-re ÉK–DNy-i irányban húzódó egykori vízfolyás által közrefogott laposabb hordalékkúpon található.

Az I. blokk DNy-i részén a Maroslele 6. sz. lelőhely környezetében a kitűzött védőoszlopokig régészeti leletanyag vagy jelenség nem került elő. Az I. blokk DNy-i részén és a középső területén található humuszos helyén augusztus 24. és szeptember 14. között humuszos munkálatokat végeztek. Ezen a területen régészeti leletanyag vagy jelenség nem került elő.

A II. blokk területén a humuszosást július 30-án kezdték el. Augusztus 5-én és 6-án a II. blokk ÉK-i részén (01745/21 hrsz.) régészeti leletek és jelenségek (Árpád-kori árkok) kerültek elő, ezért a földmunkákat leállítottuk.

2009. augusztus 3. és szeptember 18. között próbafeltárást végeztünk a célkitermelőhely területén (01745/20–21, 01754/11–12, 16, 18–19, 1756/7–10, 12–13 hrsz.).

A próbafeltárást célja a bánya területét érintő lelőhelyek kiterjedésének és intenzitásának meghatározása volt. Összesen 16 572 m²-t humuszosítottunk le, ezen a célkitermelőhely széleire merőleges irányú, 2 m széles, egymástól 15 m távolságra 57 kutatószelvényt (I–LXVI.) nyitottunk. Az I. és II. kutatószelvényeket végighúztuk a bánya teljes szélességében, a III–XLVII. kutatószelvények két végét indítottuk el egymás felé az első objektumok jelentkezéséig, a XLVIII–LXVI. számúakat pedig csak Ny-i irányból indítottuk el. A célkitermelőhely ÉK-i részén, a lehumuszos terület és a kutatószelvények között egy 7353 m²-es felületet összenyitottunk, hogy a bányaterület ezen részén felmérjük a 209. sz. lelőhely intenzitását. Ilyen módon megközelítőleg sikerült körülhatárolni a bánya területét érintő régészeti lelőhelyeket. A Pogány-ér partjáig húzódó lelőhelyek K-i, Ny-i és D-i irányban is túlnyúlnak a célkitermelőhely területén. Megállapítottuk, hogy a célkitermelőhely területén nyilvántartott 4 lelőhely valójában egyetlen, nagyméretű lelőhelynek a felszínen egymástól különböző távolságra megtalált részei.

A bányaterület ÉK-i részén egy középső bronzkori és egy Árpád-kori település részlete került elő. A Pogány-ér partjához közel található területen (I–XXII. szelvények É-i oldala) egy keskeny, hosszan elnyúló, kora neolit (Körös-kultúra) település objektumai sűrűsödtek.

Az Árpád-kori településnek a széle esett az összenyitott felületre; elsősorban árkokat (zömmel karámokat), néhány kisebb földbe mélyített épületet, kutat és élelemtároló gödröt találtunk. A célkitermelőhely középső, legmagasabb részén (XXX–XLVII. szelvények), az Árpád-kori település templomának feltételezett helyétől Ny-ra több korszak emlékei kerültek elő. Ezen a területen egy kora bronzkori (Makó-kultúra) település, egy középső és késő bronzkori (Perjámos-, halomsíros kultúra) települések, egy vaskori kelta település, egy népvándorlás kori avar település központi része, valamint az ÉK–DNy irányú dombvonulaton hosszan elnyúló Árpád-kori település és a dombvonulat DNy-i részén található kö-

zepső neolit (AVK) település széle jelentkezett. Ezen a területen árkokat, élelemtároló gödröket, nagyméretű agyaggyerő gödröket, kemencéket és egy kelta műhelyt bontottunk ki. A középső és késői bronzkorban viszonylag tartós megtelepedéssel kell számolnunk, a humusz alatt 70–130 cm-re jelentkező bronzkori települési réteg vastagsága helyenként a 20 cm-t is elérte.

A XXXIV. szelvényben előkerült ÉNy–DK tájolású, melléklet nélküli csontvázas sír kora nem határozható meg pontosan. A célkitermelőhely DNy-i részén (XLVIII–LXVI. szelvény) É-i irányban hosszan elnyúló, középső neolit (AVK) település részlete került elő cölöpvázas felszíni épületek részleteivel, kutakkal és élelemtároló vermekkel. A dombvonulat gerincén több kutatószelvényben is megfigyelt széles, mély ÉK–DNy irányú árok betöltéséből őskori és szarmata kerámiatöredékek is előkerültek, így az árok kora pontosan nem határozható meg. A 151. sz., mély, szögletes veremben egy töredékes 16–17. századi, szürke, szűrőbetétes korsó került elő, mely késő középkori település közelségére enged következtetni. Az altalaj a teljes területen sárgásbarna, agyagos, rendkívül kötött volt.

A leggazdagabb leletanyag – kerámia, állatcsont és kagyló, kőeszközök – a 112., 114. sz. agyaggyerőből, a 127. sz. műhelyből, a 133. sz. kemencebokorból és a 154. sz. nagyméretű neolit épületből került elő.

2009. október 12. és december 14. között megelőző feltárással folytattuk a kutatást a 01745/21 hrsz. ingatlanon. Célja a bányaterület ÉK-i részén, a 209. sz. lelőhely területén, a próbafeltárás során az I. és II. kutatószelvények között összenyitott terület kibővítése volt, a IV. sz. kutatószelvényig. Összesen 20 171 m² területet humuszoltunk le, melyből 15 725 m² volt régészeti fedett. A megelőző feltárás során összesen 261 objektumot bontottunk ki és további 14, a próbafeltárás során részben feltárt objektumnak (zömében Árpád-kori karámoknak és árkoknak) bontottuk ki újabb részét.

A megelőző feltárás során a bányaterület ÉK-i részén egy középső és egy késő rézkori település, egy rézkori temető, valamint a próbafeltárás során részben feltárt Árpád-kori település további részlete került elő. A kora neolit (Körös-kultúra) településobjektumai a megelőző feltárás során nyitott szelvényben nem jelentkeztek. Az Árpád-kori településnek továbbra is a széle esett az összenyitott felületre, elsősorban árkokat, néhány kisebb földbe mélyített épületet, élelemtároló és agyaggyerő gödröt, valamint szabadtéri kemencét találtunk. A szelvény É-i harmadában található kiemelkedő homokdomb területén több korszak emlékei kerültek elő. Ezen a területen az Árpád-kori település objektumai mellett egy középső és egy késő rézkori település (bodrogkeresztúri és badeni kultúra) jelentkezett élelemtároló és agyaggyerő gödrökkel, kopolyakutakkal és áldozati vermekkel. Ezenkívül két objektum anyagában római kori szarmata edénytöredékeket is találtunk. Ugyanezt tapasztaltuk a szelvény D-i részén is, ahol az Árpád-kori árkok mellett őskori gödrök, valamint egy temetkezés is előkerült.

Az altalaj a szelvény D-i és középső területein sárgásbarna, agyagos, rendkívül kötött, a szelvény É-i harmadában található homokdombon sárgásbarna, vasas, félig kötött, löszös volt.

A leggazdagabb leletanyag – kerámia, állatcsont, kagyló és kőeszközök – a szelvény É-i részén feltárt nagyméretű őskori gödrök betöltéséből került elő. A továbbiakban kiemelt figyelmet érdemel a rézkori áldozati gödrökből előkerült leletanyag és az Árpád-kori településhez tartozó földbe mélyített épület és külső kemencék kerámiaanyaga.

2009. december 14-én reggel értesítették a múzeumot arról, hogy előző nap a város határát jelző fasortól É-ra, a Natura 2000-es védett legelőtől D-re, környékbeliek fémkeresővel kutatták a szántónak az erdőhöz közelebb eső kiemelkedő részét és több római kori érmet is találtak. Közülük egyet, egy 3–4. századi római kisbronzot átadtak a múzeumnak és a helyszínre érkezve megmutatták annak lelőhelyét valamint az amatőr fémkeresők beásásait.

A terület a Kingéc nevű határrész D-i részén helyezkedik el a Hódmezővásárhely 212. sz. nyilvántartott régészeti lelőhelytől K-re kb. 400 m-re és a Maroslele 6. sz. lelőhelytől Ny-ra kb. 600 m-re, a város határát jelző fasortól É-ra, mintegy 100 m széles és 300 m hosszú területen. A szántón egy, a környezetéből jelentősen kiemelkedő, ÉK–DNy irányú domb húzódik végig. A kiemelkedés kb. 250 m hosszú és a fasor alatt, valamint a maroslelei határ É-i részén is jól látható. A területet nem érintette egyik közelben létesített célkitermelőhely sem és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal sem tart nyilván régészeti lelőhelyet ezen a dombvonulaton és közvetlen közelében.

Az őszi árpával bevetett szántást végigjárva a felszínen régészeti leletanyagot nem találtunk. Továbbra sem volt eldönthető, hogy az előkerült római pénzek, egy a dombon elhelyezkedő temetőre, esetleg más régészeti jelenségre utalnak. Kérésünkre Bacsikai István hivatásos műszeres lelet-és lelőhelyfelderítő átvizsgálta a dombvonulatot és környékét. A dombvonulat Ny-i lejtőjének Ny-i szélén, a legelőtől D-re, mintegy 20 m-re került elő az első ezüsttallér. Ezt követően műszerrel végigjárva a felszínt megállapítottuk, hogy viszonylag kis területen feltehetően több hasonló veret is található.

December 14–15-én elvégeztük a leletmentést, melynek során egy 16. századi, a 15 éves háború időszakára keltezhető, ezüsttallérokából álló éremlelet került elő. Az összesen 67 darabból álló leletgyűttes közel teljesnek tekinthető. Az éremveretek egy bőrből, vagy más szerves anyagból készült „tarsolyban” lehettek elrejtve. Erre utal az a virág alakú aranyozott bronzveret, mely az érmek közeléből került elő. Kerámiatöredékek sem a szántásból, sem pedig a veretek közvetlen közeléből nem kerültek elő. A veretek nagy részét egy kb. 100 m²-es területen tártuk fel. A K–Ny irányú szántás főkét K-i és Ny-i irányban húzta szét a leletgyűttest; É–D irányban 20 m, K–Ny irányban 120 m széles területről gyűjtöttünk tallérokat.

A pénzek legnagyobb része a szántásból került elő. Az éremlelet magjának területét (mintegy 80 m²-es felületet) kézi erővel 50 cm mélységben tártuk fel, itt azonban mindösszesen 2 további veret került elő, azok is 35 cm-es mélyen. A területen DK-i irányban tovább haladva újkori pénzek és veretek, valamint egy darab római pénz került elő, ezért a felszíni leletek hiánya miatt ezen a területen egy 3–4. századi szarmata temető feltételezhető. Ezt részben alátámasztja az is, hogy a Kingécen tervezett célkitermelőhely II. blokk területén 2009. augusztus 3. és 2009. szeptember 19. között végzett próbafeltárás során a Hódmezővásárhely 212. lelőhely közelében római kori szarmata leletanyag is előkerült

CSÁNYI VIKTOR

224. Hódmezővásárhely-Kopáncs, Olasz-tanya (KÖH 34520)

(Csongrád megye) U, R

Az 1970-es években végzett terepbejárás során azonosított lelőhely a várostól DNY-ra, a Nagysziget elnevezésű határrészben, a Gyúló-ér egykori magaspártján fekszik. 2008 decemberében Bácsmegi Gábor próbafeltárással pontosította a lelőhely kiterjedését és jellegét. A megelőző feltárás nem érintette a teljes lelőhelyet, csak a homokbánya nyitása által veszélyeztetett, középső, ill. É-i részt tárták fel a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat munkatársai 2009 őszén, összesen 6500 m²-en. A feltárás során egyértelműen bebizonyosodott, hogy a korábban megkezdett homokkitermelés során a lelőhely É-i szélé megsemmisült.

Összesen 166 régészeti jelenség került elő, melyek a megnyitott felületen végighúzódnak, É–D irányú kiemelkedésen összpontosultak. Többségük kerek tárológödör, de van közöttük 5 nagyobb gödörkomplexum, 4 kút és 3 árok-részlet is. A lelőhelyen egy kiterjedt késő rézkori, a badeni kultúrához tartozó település nyomait találtuk meg. Emellett előkerült néhány neolitikus objektum is. Öt gödörben eltérő tájolású, zsugorított testhelyzetű emberi temetkezéseket tártunk fel. Mellékletként teljes, ill. töredékes edények, állatvázak, néhány csonteszköz, egy pipaként értelmezhető agyagtárgy és egy orsókarika került felszínre. Szintén temetkezésként azonosítottuk azt a gödröt, melyben egy nagyméretű edény összetört darabjai közül egy hiányos gyermekváz került elő. Feltártunk a badeni korszakra igen jellemző 18 rituális állattemetkezést is, teljes marha-, birka-, kutya- és sertésvázakat, ill. több részleges állatvázat. Az egyik gödörben a fiatal sertés csontjai mellett emberi koponyatető-töredék és egy gyermek végtagsontja feküdt. Gyakran találtunk a csontokon, ill. a csontok mellett nagyobb edénydarabokat, fél edényeket. Az állati maradványokat kultikus céllal helyezhették a gödrökbe. Szintén kultikus objektumokként, áldozati gödrökként értelmezhetőek azok az objektumok, melyek átégett, hamus, paticsos betöltésében, vagy a gödör alján egész edények kerültek elő. A legérdekesebb ezek közül az az objektum, melynek alján, az átégett rétegben egy

egész korsó és egy kis csésze feküdt, felette kb. 30 cm-rel egy teljes marhacsontvázat bontottunk ki, a gödör tetején pedig, még szintén a késő rézkorban egy kemencét alakítottak ki. Rituális rendeltetésűként interpretálható tárgy lehetett a lelőhelyen talált 3 fél kocsimodell-kerék és 2 fej nélküli idoltöredék. A temetkezések és áldozati gödrök térbeli elrendezésében szabályszerűséget nem tudtunk megfigyelni. Utóbbiak magas száma a településen belül mindenképpen figyelemre méltó.

A feltárás egyik legérdekesebb objektuma egy részben földbe mélyített, téglalap alakú, K–Ny tájolású, 2 cölöphelyes épület. Keményre döngölt padlót, valamint egy kisméretű, kerek, karólyukakkal körbevett tüzelőhelyet is kibontottunk az objektumban. A feltárt településrészlet szélein, a mélyebben fekvő részeken 4 nagyméretű kút találtunk. Az egyik kút alján egy teljesen ép, szűk nyakú palack feküdt, egy másik kút betöltésében kemence nyomait azonosítottuk. A négy kút egyike a neolitikum időszakához, feltehetőleg a szakálhádi kultúrához sorolható. Az objektum közelében, a szelvény DK-i szélénél még két gödör leletanyaga volt köthető a középső, avagy a késő neolitikumhoz.

Az objektumok többségéből nagyszámú lelet került elő, számos badeni jellegzetességgel. A karakteres tárgyak közé tartoznak a teljes vagy töredékes kétosztatú tálak, az apró, gömbös aljú, hengeres nyakú bögrék, poharak, a gömbszelet alakú tálak, a hengeres nyakú, gömbös testű korsók, fazekak. Gyakori díszítések a kerámiákon a bebökődött pontsorok, a karcolt hálóminták, a kettős bütykök és az alagútfülek. A telep feltárása során mindössze egyetlen fémléletet, egy bronztűt találtunk, mely az egyik nagyméretű gödör betöltésében feküdt. Az objektumokból mindemellett jelentős mennyiségű állatcsont, halcsont, kagyló, valamint több teknőspáncél-töredék is előkerült. Találtunk több teljes, ill. töredékes őrlőkövet, valamint pattintott kőpengéket. Pető Ákos, talajtani referens vezetésével megtörtént a lelőhely geológiai felmérése, ill. számos földminta begyűjtése a különféle természettudományos vizsgálatok elvégzése céljából.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Kékegyi Dorottya, Bárdos Nándor, Kovács Sándor, Bernáth László technikusok.

HERENDI ORSOLYA

225. Hódmezővásárhely, Kopáncs II. (KÖH 55517)

(Csongrád megye) U, A

A Hódmezővásárhelytől DNY-ra található Kopáncs II. lelőhelyet 2006-ban terepbejárással azonosították, majd 2008 tavaszán Tóth Katalin (Tornyai János Múzeum) próbafeltárása során a lelőhely kiterjedését 35 000 m² nagyságúnak határozta meg. A 2009 tavaszán kezdődött megelőző feltárás nem érintette a lelőhely teljes